

TÜRKMENİSTAN'IN RUSYA'YA KATILMASI KONUSU*

Tahir AŞIROV¹

Yazı kurulunuz derginin sayfalarında, bu [Türkmenistan'ın Rusya'ya katılması] konuyu açmakla doğru bir çalışma yapmış diye düşünüyorum. Okuyucularımız, çoğu zaman kulaktan dolma bilgiler, rastgele yazarların gazete sayfalarındaki fazla değeri olmayan yazılarıyla zaman geçirdiler. Şimdi, konunun uzmanlarından biri olan – Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin İlimler Akademisinin üyesi akademik M. Annanepesov'un [bu konuyla ilgili bir] demecini okuduk (Annanepesov, 1989: 21-24). Bazı konularda onunla hemfikirim, bazılarında ise aynı düşünmüyorum. Bizler tartışırız, bırakalım değerlendirmeyi okuyucular yapsın. Şayet [konuyla ilgili] soru olursa cevaplarız.

İlk olarak [konunun ana teması] “Gönüllük konsepti” üzerinedir. (Rus olmayan diğer halkların Rusya'nın bileşimine (sostav) girmesinin gönüllülüğünü göz önünde bulunduruyor.). Böyle bir “ilmi konsepti” hiçbir yerde rastlamadım. Sebebi [konu] bu [şekilde kabul edilirse] kaba, ilme karşı [yapılmış bir] hata olurdu. Çünkü birçok halkları, örneğin Kazan Tatarlarını, Özbekleri ve diğer milletleri çarizmin [çarlık rejiminin] işgal ettiğini iyi biliyoruz. Rusya'nın “Rus olmayan diğer halkları işgal etmesi [ile ilgili] konsepti” [savunmak] da tıpkı böyle bir hata olurdu. Çünkü birkaç halkın Çarlık Rusya'sına gönüllü olarak katıldığının* örneklerini biliyoruz.

Demeçte, Lenin'in Çarlık Rusya'sı halklarının (aynı zamanda Rus halkının da – A.R.) hapishanesi, çarizmin siyasetinin ise sömürgecilik şeklinde açıklayan sözleri getiriliyor. Bu ifadeler doğru. Ancak gerçekler (fakt) bunun XVII. yüzyılda Ukraynalıların çoğunun, XVIII. yüzyılda bazı Gürcü knyazlarının, aynı şekilde Kazakların bir kısmının Rusya'ya gönüllü olarak katılmaya engel olmadığını gösteriyor. Âlim Lenin'in söylediklerinin özgür anlatılmasından faydalanmalı değil de, gerçeklerden yön belirlenmelidir. Lenin hiç bir zaman herhangi bir halkın Çarlık Rusya'sına gönüllü olarak katılmasını, eğer bu söz konusu halk için iyi veya yegâne kurtuluş yolu olması durumunda mümkün olmayan bir şey diye tarif etmemiştir.

---

* Yrd.Doç.Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi, tahirashirov@gmail.com

* Bu yazı A.A. Roslyakov'un “Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmeğinin hasiyeti hakkında” Sıyası Sohbetdeş. № 1-2 (Yanvar' 1990) isimli eserinin 37-41 sayfeleri arasının çevirisidir

* Bizim edebiyatımızda “girmek” ve “birleşmek” sözleri bir anlamda kullanılıyor. Burada hiçbir fark görmüyorum. Sebebi onların ikisi de neytral, yani istekli, barışla girme de veya birleşme de, güç ile birleştirilmesine de, yani işgal edilmesine de, tabi etmeyi de anlatıyor. Bu tercümede “birleşme” kavramını Türkiye Türkçesinde “katılma” kelimesiyle ifade edilmiştir.

Bununla ilgili olarak Kazakistan Kompartisinin Merkez Komitesi (MK) birinci sekreteri N.A. Hazarbayev'in Sovyetler Birliği Komünist Partisi MK uluslararası ilişkilerine yönelik genel toplantısındaki (plenum) söylevini örnek olarak vermek istiyorum. “Kazak halkında ne zaman tam olarak yok olma korkusu oluştu, o zaman Rusya'nın yardımına başvurdu, XVIII. yüzyılda onunla kaderini birleştirdi. Doğru, çarizmin kolonyal sistemini oluşturan yüz yıllık baskısını geçmişten atmasa da, bizim halkımız “Büyük bedbahtlık” dönemlerinde, Kazak halkı olmalı mı olmamalı diye sorulduğu zamanda Rusya'nın yaptığı yardımı unutmamakta” (Pravda, 1989.) Orta Asya, Kazakistan bölgesindeki halkların arasında, Rusya ile ilk ve daha yakın ilişkiye başlayanlar özellikle Kazaklar ile Türkmenlerdir. Türkmenlerin bir bölümü (Stavopol ve Astrahan Türkmenleri) daha XVII. yüzyılda Rus toprağına göç etmiştir (Bartold, 1929: 50-62.).

M. Annanepesov'un “Bâkî Kardeşlik” adlı broşürün birinci, ikinci ve dördüncü bölümleriyle uzlaştığına çok seviniyorum (Bratstvo naveki, 1983.). Eserin çoğu bölümlerinde komşu feodal despotların elinde olan Türkmen halkının ağır durumu, arkası kesilmeyen yıpratıcı savaşlar, yağmacılıklar (çapavulçılıklar), kölelik ve Türkmen halkının bu durumdan kurtuluş yol arayışı beyan ediliyor. Aynı şekilde eskiden beri devam eden (XII. yüzyıldan) Rus – Türkmen ilişkileri, Rus – Türkmen yaklaşmasının giderek artması ve Türkmenlerin Rusya'ya daha fazla yaklaşma isteğinin derin sebepleri hakkında, bundan başka da onların Rusya imparatorluğuna girmesinin olumsuz ve olumlu sonuçları açıklanıyor. Bunları açıklamadan Türkmenistan'ın Rusya'ya ilhak edilmesinin tarihi prosesinin hukukî niteliğini anlamak mümkün değildir.

Düşüncemize göre, broşürünün üçüncü bölümü daha çok karışıklık içeriyor. Bundan dolayı söz konusu bölüm üzerinde genişçe duralım [istedim]. Ancak Türkmen kabilelerinin Rusya'ya katılmaları nasıl olmuştur?

M. Annanepesov “1869-1885 yıllarında Türkmenistan Rusya'nın bileşimine gönüllü olarak katılmadı da, Türkmen halkı çarizm tarafından boyun eğdirildi” diye yazıyor. Boyun eğdirmek – bu güç ile ilhak etmek, işgal etmek. Bunun gibi tek yönlü değer ile uzlaşmak mümkün değil, [çünkü] bu olayların akışıyla ilgili çelişki barındırıyor. Bu makalede M. Annanepesov'un kendisi de, Türkmenlerin bir bölümünün Rusya'ya gönüllü olarak katıldığını ifade ediyor. Bunları ya anlaşılmayan çelişkiler ya da düşünülmemiş formülasyonlar diye isimlendirmek olur. Konuyu daha derin inceleyelim.

1) Amuderya'nın orta mecrasında yaşayan (“Buhara”) Türkmenler (190 bine yakın) – Ersarılar, Sakalar, Bayatlar ve diğerleri. M. Annanepesov bu konuya hiç değinmiyor. Onlar o zaman genel Türkmen halkının üçte birini oluşturuyorlardı. XIX. yüzyılda onlar birkaç defa [Buhara] Emir'in zulmü karşısında ayaklanmışlardı. (Onlardan biri üzerine Seydi de yazmıştır). Türkmenlerin bu bölümü 1868 yılında Buhara'nın işgal edilmesi sonucunda formel durumda Rusya'nın bileşimine girdi. Ancak gerçekte Türkmenler savaşa katılmadılar. Rusları – Rus

ordularının girmesini, ilk şehirlerin kurulmasını (bunun içinde Çarcev şehri), Amuderya filotillasının oluşturulmasını, ticaretin ilerlemesini ve benzerlerini olumlu kabul ettiler (Bikov, 1980.). Ayrıca Ersarılar kendilerinin Rusya'nın bileşimine alınmasını rica ederek birkaç defa Rus yönetimine başvurmuştu. Bunun sebebi onların Emir'in gözetiminde kalmak istememeleriydi. [Fakat onların] bu ricaları gerçekleşmemiştir. Ancak Emir'in hâkimiyetine olan kırgınlık devam etmiştir. 1920 yılında Buhara Halk Devriminin özellikle Türkmenlerin silahlı hareketiyle başlanması nedensiz değildir (Orta Aziya Kommunistik Guramalarının Tarihi, 1976: 488).

Bu sebeple Amuderya'nın orta mecrasının Türkmenlerini Rusya "işgal etti" diye kabul edemiyorum. Onların siyasi bakımdan ezilen halkın Buhara ezicilerine karşı mücadelesini, bu mücadelede Rusya'dan yardım talebi, belki de ona daha fazla yakınlaşma isteğini görüyorum. Elbette bu, Türkmenlerin arasında Ruslara karşı düşünceli insanların olmadığı anlamına gelmiyor. Aksine onların etkisi olayların akışını belirlememiştir.

2) Hive Türkmenleri (140 bin civarı) (Pogorel'kiy, 1988). Hive Hanlığı 1873 yılın ilkbaharında Rusya tarafından işgal edildi. M. Annanepesov "Çarlık Orduları Hive'ye girdiğinde Hanlıkta yönetici güç olarak sadece Türkmenler karşı çıktı" diye yazıyor. Bu kısa tümcede iki büyük hata var. İlk olarak Türkmenler Hive'de yönetici güç değillerdi. Hanlığın sahipleri Özbek feodalleriydi. Hanlığın bundan önce geçen 350 yıllık tarihinde Türkmenler birkaç defa yönetimi almak istemişlerdir, ancak her defada başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Türkmenistan SSR-nin Tarihi, 1957: 399-400, 443-445.).

XIX. yüzyılın 50-60'lı yıllarında gerçekleşen bu mücadelenin sonraki şiddetlenmesi üzerine M. Annanepesov "XVIII – XIX. yüzyıllarda Rus – Türkmen ilişkilerinin güçlenmesi" isimli monografisinde şöyle yazmıştı: "Türkmenler tam olarak yenildiler, onların Serdarı Atamurat Han Rusya'dan yardım talep etmiş, hatta Hive Türkmenlerini Rus [yönetimi] altına girmesini de istemiştir, ancak gerçekleşmemiştir" (Annanepesov, 1981: 252-255.).

İkinci olarak ordu (şehir) girdiğinde, Hive Hanlığı'nın halklarının hiçbiri de – Türkmenler de, Özbekler de, Karakalpaklar da – Rus ordularına büyük karşılık vermemişler gibi. Bu konuda olaya katılanlar tarafından kayıt ediliyorlar (Rusya ve Türkmenistan XIX. asırda, 1946: 65.). Rus ordularının Hanlığın, Türkmen ilçeleri üzerinde yapılan saldırıya katılan A. Gluhovskiy, (bu saldırılara) karşılığı "mikro" diye açıkça yazıyor (Rusya ve Türkmenistan XIX. asırda, 1946: 79.). Bu karşılık göstermenin az sayıda taraftarlarının halk çoğunluğunu arkasına alamadığını bildiriyor. 29 Mayıs 1873 yılında Hanlığın başkenti Hive savaşı boyundaydı*. Han tâbi olarak Rus Çarlığına boyun eğdi. Hive Hanlığını boyun eğdirmek böyle gerçekleşmişti. Burada sadece son durum gerginleşti. Han'ın isteği üzerine Rus komutası, hanlığın üzerine yüklenen harp

---

* Sadece Rus müfrezelerin birinin (Orenburg) başkanı hediye almak için karşılık göstermeyen şehre "saldırı" yapmıştır.

tazminatının kendilerine düşen payını zamanında ödeyemedikleri için Türkmenlerin üzerine ceza verici sefer düzenledi.

Gazavat şehrinin Kuzeydoğusunda yaşayan Yomutlar güçlü silahlarla karşılık verdiler, ancak bozguna uğratıldılar, evleri yakıldı, hayvanları sürülüp götürüldü, malları dağıtıldı veya yok edildi. Bu büyük adaletsiz keyfi uygulamalar, hatta Rus albaylarının bir bölümünün arasında da hoşnutsuzluk oluşturdu (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 120.). Böylece savaşı, Türkmenlerin çoğunlukta ikamet ettiği ilçelere dokunmadan bıraktılar. Bundan dolayı M. Annanepesov'un "Hive Hanlığının Türkmen ilçelerinin nüfuzu öfkeli imha edilmeye ve ocağının tamamen bozguna uğramasına neden oldu" diye tasdik etmesi, esassız bir şekilde büyüterek göstermektir. Elbette, gerçekleşen [bu] olaylar Hive Türkmenlerinin belli bir bölümünün arasında Ruslara karşı düşünce oluşturdu (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 127-129, 135-196.). Aynı zamanda Türkmen kabilelerinin bazısı, Han'ın keyfi uygulamasından koruması ve direkt olarak Rus vatandaşlığına kabul etmesini isteyip Rus yönetimlerine başvurmuşlardır (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 152, 262, 267-268, 277-278, 286-287 vs.). 1874 yılından 1916 yılına kadar Hive'de Türkmenlerin Ruslara karşı ayaklanması bir defada gerçekleşmedi. (Ancak) Han'a karşı ayaklanmalar ise [her zaman] devam etti. Türkmenlerin bir bölümü, önce Hive Han'ı tarafından Hive'ye göç ettirilip getirilen Göklenler, Alililer Rusların Hive'yi işgal etmesinden faydalanarak kendi yurtlarına – Garrıgala ve Etrege geri döndüler. Burada [kendileri] gönüllü olarak Rus vatandaşlığını kabul ettiler.

Bu açıklamaları dikkat alarak Hive Türkmenlerinin Rusya'ya katılmasının niteliğini tek taraflı – işgal edilmek veya gönüllü girmek olarak belirleyemiyorum. Burada proses de karışıklık içerisinde gerçekleşmiştir.

3. Hazar (Kaspi) kenarının Türkmenleri (Hive'den geri gelen 15 bin Gökleni eklediğinde 95 bine yakın). Onlar Rusya'ya gönüllü olarak katıldılar diye ikimiz de kabul ediyoruz. Onlar önceden de birkaç defa Rus vatandaşlığına kabul edilmelerini rica etmişlerdi. Ancak Çarlık yönetimi sadece XIX. yüzyılın 60'lı yıllarında Orta Asya'nın birleştirmek (ilhak etmek) kararını aldıktan sonra bu isteği kabul etti. 1869 yılında şimdiki Krasnovodski'nin civarında Türkmenler tarafından iyi karşılanan ilk Rus müfrezesi indi. Elbette, Çarlık yönetimi Rusya'ya katılmayı rica eden kabileleri "işgal etmek" istememişti. Dışişleri Bakanlığı o zamanda Türkmenistan'daki Rus siyasetini şöyle belirledi: "Türkmenler hakkında onların bizi düşman değil de himayeci kabul etmesi için, bizimle yakınlaşmalarının faydalı olması yönünde hareket etmeliyiz" (Devletov - Ilyasov, 1972: 40-41.).

M. Annanepesov, çarizmin bu barışçıl siyaseti hızlı bir şekilde dikte ve kaba askeri güç kullanmakla değiştirildi diye tasdik ediyor. Bu gerçeğe tam olarak uygun değildir. Bu barışçıl siyaset 1871-1873 yıllarında Krasnovodsk müfrezesinin o dönemdeki başkanı M. Markozov

tarafından birkaç defa bozuldu diye açıklanırsa doğru olurdu (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 66-69, 80-81, 89-91, 95-97, 103-105 vs.). Birkaç (defa) düzeni ihlal etmeleri ve talihsizlikler için o [Markozov] görevini bırakıyor. Onun [Markozov'un] yerine geçen General Lomakin barışçıl siyaseti devam ettirmekle Türkmenlerle olan iyi ilişkiyi canlandırdı. Bunun için yönetimin kabul etmesini sağladı (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 184.). 1874 yılında kenar yakasındaki Yomutlar, Ogurcalılar ve Şıhlar, 1875 yılında Göklenler* gönüllü olarak Rus vatandaşlığını kabul ettiler. Rusya ile Türkmenlerin dostluğa dayanan ilişkileri bu yerde, 40 yıldan fazla – 1916 yılına kadar devam etti.

4) Ahal Türkmenleri (80 bine yakın) – esasen Ahal Tekeleri, aynı şekilde küçük kabileler: Mürçeliler, Sünçeliler, Mehinliler ve diğerleri. Elbette, burada açıkça işgalin olduğu konusunda M. Annanepesov ve diğer tarihçilerle de tam olarak uzlaşıyorum. Bu konuda çarizm Şubat 1879 yılında karar alıyor. Bu [karar] zaten onun Güney Türkmenistan'daki esnek siyasetini temelli değiştirdiğini göstermişti. Gökdepe'ye yapılan iki savaş hakkında M. Annanepesov'un kısaca beyanını doğru bulmuyorum. Daha önce bu konuda J. Devletov ile A. Ilyasov “Türkmenistan'ın Rusya'ya ilhak edilmesi” adlı monografilerinde geniş bir şekilde [bu konuyu] açıklamışlardır. Ancak ilk olarak M. Annanepesov'un Gökdepe'nin işgal edilmesi “Türkmenistan'ın Rusya'ya ilhak edilmesi prosesinde belirleyici bir olay, dönüm noktası” oldu diye tasdik etmesi kesin olarak karıştıllık oluşturuyor. Sebebi, bu zamana kadar Türkmen halkının üçte ikisi*, çok daha önce Rusya'nın bileşimine girmeleriydi. Kendisi de Stavropol, Astrahan, Nuratin ve Zerevşan'ın alt mecrasının Türkmenlerini katmadığında [durum] böyle. Ahal'ı işgal ettikten sonra Rusya'nın sınırının diğer tarafında yüzde 20'den fazla Türkmenler kalmıştı. (Peki bu) nasıl “dönüm noktası” oluyormuş?

İkinci olarak, Ahal'ın bazı liderlerinin Rusya'nın bileşimine daha önce girdiği kenarda yaşayan ve Hive Türkmenleri (Kaprov, 1940: 19.; Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 67, 166, 281, 331-332, 405, 466 vs.) açısındaki terörizmi (barış içinde yaşamakta olan köylere alamançılık, kervanları yağmalamak vs.) Teke kabilesinin tamamen askeri – siyasi izolasyonuna götürdü. Bilindiği gibi Gökdepe'lilere sadece Marı'dan aynı kabilede olan insanların iki binlik müfrezesi yardıma gelmişti*. Türkmenlerin diğer büyük kabilelerinden – Yomutlardan,

* Aynı zamanda Yomutların 75 bini (Çarvalar) Rusların toprağında Çarvalık eden zamanları 8 aylık Rus vatandaşı, 4 aylık İran vatandaşı kabul edilmişler. Sonra 1880 yılında Köpetdağ'da yaşayan Nohurlular da Rusya birleşmişler.

* 115 bin Hive Türkmenleri (Güney'e giden 10 bin Alilini ve 15 bin Gökleni katmadığımızda), 190 bin Amuderya'nın orta mecrasında yaşayan ve 95 bin kenarda yaşayan Türkmenleri (Gökleri eklediğimizde), şöyle de 5 bin civarı Nohurlar ve diğer küçük kabileler; Rusya ilhak edilmeden önce Türkmenistan'da yaşayan 640 bin insanın 405 bini. Sanları demograflar M.K. Karahanov ile Ş. Kadirov'un bilgilerine ve İ. V. Pogorel'ski'nin Hive hakkındaki bilgilerine dayanmakla şöyle de 1897 ve 1926 yılların nüfus sayımının bilgilerini göz önünde bulundurarak kendim hesap ettim.

* “Türkmenlerin diğer büyük kabilelerin binlik müfrezeye yardıma gelmiştir.” Bu tümce yayınlandığında karışmış olabilir. Bkz. s. 40.

Ersarırlardan, Sarıklardan, Salırlardan, Alililerden, Çovdurlardan, Yemrelilerden, Göklenlerden Tekeleri destekleyen olmamıştır. Bunun üzerine de kenarda yaşayan Türkmenleri Ahallıların yağmacılığına karşılık vererek, 1879 ve 1880 -1881 yıllarında Ahal'a yapılan savaşa ve Gökdepe'nin işgal edilmesine katılmışlardır (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 409, 424, 462, 540 vs.). Gökdepe'nin savunmasını, genellikle Türkmen karşılığı olarak göstermeye çalışmakta hiçbir gerekçe yoktur.

5) Etek, Murgap, ve Tecen vadilerinin Türkmenleri (Hive'den dolanan 10 bin Alilini eklediğinde 125 bin). Onlar, Rusya'ya ilhak edilmesinin esasen, barışla olduğu konusunda M. Annanepesov ile hemfikiriz.

M. Annanepesov bu hususa sadece Gökdepe'deki yenilginin sonucundan çıkarıyor. Bu konuda onunla tam olarak aynı fikirde değilim. Sebebi, Marı Tekeleri, Salırlar ve Sarıkların kendi inisiyatifleriyle Rus vatandaşlığına geçme hususunda 1876-1879 yıllarında (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 364-367, 287, 380-381.), yani Gökdepe işgal edilmesinden daha önce konuşmaya başlamışlardı. Bu konuda muarızım (opponent) hiçbir şey söylemiyor.

Bundan başka, Ocak 1881 yılından itibaren üç yıla yakın Rus ordularının Türkmenistan'daki faaliyeti duruyordu. [Rusların] iktisadi ve diğer Rus – Türkmen ilişkileri ise güçleniyor (Tihomirov, 1960: 61.). Bu durum iki yıllık bir aradan sonra Çarlık yönetiminin önceki siyasetine, Türkmenlerin diğer bölümünü Rusya'ya barış içinde gönüllü olarak ilhak etme siyasetine döndüğünü ifade ediyordu. Bu değişim Aleksandr III. yönetiminin Rus – Türk savaşının ağır izlerini ve yurdun genel çöküntüsünü göz önünde bulundurarak askeri maceralardan (avantyure) vazgeçtiği, Asya'daki İngiliz – Rus karşıtlığını yumuşatma isteği gibi meseleler ile ilgiliydi ve bağlantılıydı. Rus ordusunun çoğu Zakaspi'den çıkarılmıştı, diğer az sayıdaki güçlerin Marı ile savaşıması mümkün değildi.

Murgap, Tecen vahalarında, Etek'te üç yıla yakın ortaya çıkan durumu [değerlendirmeler] ve bu ilçedeki Türkmen kabilelerinin geleceğine dair istişareler devam etti. Değişik planlar – Rusya'ya, Hive'ye, İran'a, Afganistan'a ilhak [konusu] istişare edildi. En iyi varyant olarak Rusya'ya ilhak etme kararı alındı. Gökdepe'deki yenilgi, bu konuda büyük rol oynasa da, bu karar gönüllü, askeri tehdit olmadan kabul edildi. 1883 yılının sonunda ilk olarak Tecenliler kendi inisiyatifleri ile Rus vatandaşlığına kabul edildi (Türkmenistan'ın Rusya'ya birleşmesi, 1960: 558, 688, 708.).

Marı Tekeleri çoktan beri - 1881 yılının başında - Rus vatandaşlığını kabul etmeye hazır olduklarını ifade etmişlerdir (Türkmenistan agitatoru, 1989: 23; Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 494.; Devletov - Ilyasov, 1972: 180-183.). Ancak Rus yönetimi İngiltere ile ilişkileri keskinleştirmemek için o zaman razı gelmedi. Sadece Aralık 1883 yılında konuşmak için Marı'ya Dağıstanlı Subay Alihanov ile Ahal'ın önceki Han'ı, çoktan beri Çarlık Subayı olan

Magtimgulı Han'ı gönderiyorlar. Onların yanında 25 Kazak ile 12 Teke atlısı vardı (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 708-709.).

1 Ocak 1884 yılında Marı Tekeleri'nin konseyi Marı'nın Rusya'ya gönüllü olarak ilhak ettiği konusunda karar aldı. Bazı [yazılarda] konseyde esas olayı (iş) Alihanov'un tehdidi çözdü diye de kabul ediyorlar. Ancak Alihanov da, Türkmen hanları da, ihtiyarları da Rusların böyle bir savaşa hazır olmadığını çok iyi biliyorlardı. Tehdit ise esasen alamançılara (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 709) Gacar Han gibi fazla (askeri) olmayan, uzlaşmaya gelmemiş olanlara yönlendirilmişti. Diğerleri için Alihanov'da başka esaslar vardı: “Ak Padişahın (Rus Çarlığının) vatandaşlığındakilerin beşte biri Müslüman idi, [aksine] onlar kendi dinini ne kadar sağlam olurlarsa o kadar da saygı gösteriliyor; benim babam Ruslara 40 yıl hizmet etti, ben de 20 yıldan bu güne kadar hizmeteyim. Buna rağmen biz, Tanrı'ya şükür, Müslüman olarak kalabiliyoruz, Rus hizmetinde bizim gibilerin binlercesi var” (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 711). Alihanov toplantısına gelenler ile birlikte namaz kılmıştır. Mahtumkulu Han da buna benzer konuşmalar yapmıştır. Son olarak, Dikma Serdar'ın Çarlıktan binbaşı rütbesini ve hürmetli kılıcı aldığını herkes tarafından biliniyordu (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 539). Bunlar konseyin karar almasına yardım etmiştir. Marılılar'ın Rus vatandaşlığını kabul etmek kararını alanlardan sonra vahası büyük olmayan Rus müfrezesi yerleştirilmiştir. Gacar Han 2000 atlıyla [bu] müfrezesinin üzerine saldırmaya çalışmıştır. (Gökdepe tecrübesinin Türkmenleri o kadar da korkutmadığını görüyoruz), ancak kolaylıkla püskürtülmüştür. Kaçmış da olsa diğer Türkmen serdarları tarafından yakalanmış, genel kararı bozan han olarak Ruslara teslim edilmiştir (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 736-742). Er askerlere ceza verilmemiştir. Halkın çoğunluğu Gacar Hanı desteklememiştir. Bunun sonrasında Saragt'ın (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 760-762) Sarıları ve Yolöten'in Sarıkları (1884) (Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği, 1960: 723-733, 744) Pendi'nin Sarıkları (1885)*, Etek'in Alilileri ve Tekeleri (1886) Rus vatandaşlığını kabul etmişlerdir.

Türkmenistan'ın Rusya'ya ilhak edilmesi tamamlandı. Türkmenlerin yüzde 80 – Buhara ve Hive Türkmenlerinin çoğunluğu, bununla birlikte kenarda yaşayan, Garrıgala, Nohurlu, Murgap, Tecen, Saragt ve Etek Türkmenleri – gönüllü olarak sükûnetle katıldılar. 35 yıl önce, bendeniz “Türkmenistan'ın Tarihinin Kısaca Oçerki” (Rusya'ya ilhak edilmeden önce)” kitabımda: “Türkmen kabilelerinin çoğu Rusya'ya gönüllü olarak katıldılar, ancak bazı ilçelerde Çarlık ordularının zulmü (baskısı), vergileri ve yağmaları halkın [yönetime] tepkisine yol açtı. Ahal'da Gökdepe kalesinin yanında şiddetli savaflara götürdü” diye yazdığım da aynı fikirdeyim

* İlk başta Pendi vahası Rusya'ya 1888 yılın yazında ilhak edilmişti. (bkz. Türkmenistan'ın Tarihi t. 1, kitap 2, s. 136.), ancak son Afgan orduları tarafından işgal edildi ve 18 Mart 1885 yılında Teleköpri'nin yanında olan savaştan sonra Rusya'ya geçti (Türkmenistan'ın Tarihi t. 1, kitap 2, s. 137). Bu yerinin Sarıkları 1844 yılın yazında Rus vatandaşlığına kabul etmesi istemişlerdir. Türkmenistan'ın Rusya birleşmeği (Dokum. yığ), s. 725-733.

(Roslyakov, 1956: 169.). Yine de aynı düşüncedeyim. Gördüğünüz gibi benim bakış açım “duruma göre” değişmiyor.

Şimdi ise M. Annanepesov’un “Bâkî Kardeşlik” isimli broşürün hazırlanışı hakkındaki demecinden bazı tespitler:

1) Bu broşürün SSCB İlimler Akademisi’nin Tarih Enstitüsü’nde gerçekleşen toplantıya katılmadım. Bu konuda hiçbir sonuca varmıyorum. Gerçekten de orada bu konu hakkında danıştım, ancak bu broşürün üzerinde birlikte çalışmaya başlamadan önce olmuştu.

2) M. G. Gapurov’un Türkmenistan Komünist Partisi MK genel kurulundaki Türkmenistan’ın Rusya’ya gönüllü olarak girdikleri hakkındaki tezler ile hitap etmesinden önce broşürün elyazması çoktan hazırды. Bu sebeple broşürün yazarlarının biri olan M. Annanepesov için bu tezin beklenmedik bir şey olması gerçekçi değildir.

3) Eğer M. Annanepesov ortak yazarlarıyla birlikte broşürün üzerinde çalıştığında dürüst davranmamış ise, o zaman bunu onun insafına bırakıyoruz.

Kaynakça

- Annanepesov, M. (1981). XVIII–XIX asırlarda Rus-Türkmen Aragatnaşığının Berkemegi. Aşkabat.
- Annanepesov, M. (1989). Türkmenistan agitatorı, № 15, ss. 21-24.
- Bartold, V.V. (1929). Türkmen Halkının Tarihinin Oçerki, “Türkmenistan” adlı kitapta. 1 c., L. Bıkov, (initsialsız). (1980). Amıderya cülgesinin oçerki. Daşkent.
- Bratstvo naveki: (K 100-letiyu dobrovol. vhojdeniya Turkmenistana v sostav Rossii) (1983). M. G. Gapurov, A. A. Roslyakov, M. Annanepesov, Aşkabad: İlim,
- Devletov, J. - İlyasov, A. (1972). Türkmenistan’ın Rusya birleşmeği, Aşkabat.
- Kaprov, G. (1940). Türkmenistan’ın ve Türkmen Halkının Tarihi boyunca oçerkler. Aşkabat.
- Orta Aziya Kommunistik Guramalarının Tarihi. (1972). Daşkent.
- Pogorel’kiy, İ.V. (1988). Hıva Hanlığının XIX aşırın ahırındaki – XX aşırın başındaki iktisadı ve siyasi tarihinin oçerkleri. LDU-nın neşiryatı.
- Roslyakov, A.A. (1956). Türkmenistan’ın Tarihinin Kısaca Oçerki (Rusya’ya birikmezden önce). Aşkabat.
- Rusya ve Türkmenistan XIX. Asırda. (1946). Dokum. Yığ. Aşkabat.
- Tihomirov, M.N. (1960). Marı’nın Rusya birleşmeği, M.
- Türkmenistan SSR-nin Tarihi, (1957) I. t., 1/2 k. Aşkabat.
- Türkmenistan’ın Rusya’ya birleşmesi, (1960). Dokum. yığ., Aşkabat.